

Ирина Р. Милутиновић
Институт за европске студије, Београд

ЈЕДАН ПРОБЛЕМ МЕДИЈСКЕ ПОЛИТИКЕ: САМОРЕГУЛАЦИЈА КАО ИЗАЗОВ НОВИНАРСКЕ ПРОФЕСИЈЕ НА МРЕЖИ*

Сажетак

Интернет темељно мења структуру и етику новинарске професије. Предмет овог рада је примена саморегулаторних инструмената у онлајн новинарству. Преиспитују се основе идентитета новинарске професије и идентификују кључне тенденције професионалне трансформације која се одвија под утицајем дигиталних медија. Циљ рада је да се, применом критичко-аналитичког метода, испита потенцијал саморегулаторних механизма у оснаживању идентитета новинарске професије, полазећи од нормативног карактера друштвене одговорности медија.

Закључујемо да политика унапређивања саморегулације у онлајн медијима захтева: перманентно прилагођавање етичког кодекса новим смерницама које су примерене променљивом информационом окружењу; његово доследно примењивање у пракси, и јачање надлежности и одговорности независних регулаторних тела и професионалних удружења.

Кључне речи: професионално новинарство, грађанско (јавно) новинарство, интернет, саморегулација

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Развој информационо-комуникационих технологија подстакао је далекосежне промене у медијској култури. Настанак

---

* Овај рад представља део истраживања у оквиру пројекта ИЕС под бројем 179014, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

дигиталних технологија и отворених мрежа које омогућавају интерактивни однос корисника нових медија, битно мења природу односа између стваралаца медијских садржаја и институционалних гејткипера.

У овом раду пажња је посвећена фундаменталним променама које се уочавају у равни креатора медијских садржаја. Пре неколико година су само професионални новинари били у могућности да у оквиру институционалних комуникационих центара система мас-медија, селектују информације, преводe их одговарајућим симболичким средствима у медијске поруке и дистрибуирају према неограниченом мноштву појединаца – масовној публици.¹⁾ Данас, пак, сваки припадник „примајуће структуре“ може да креира сопствени медијски садржај и да га дистрибуира на интернету ка глобалној публици. Дакле, медијска публика преузима улогу у прикупљању, обради и дисеминацији новинарских садржаја. Међутим, да ли ова могућност чини сваког појединца који кориснички генерише медијски садржај новинаром? И да ли тако обликован и дистрибуиран садржај представља поуздан извор сазнања са становишта тачности, објективности и непристрасности извештавања? Одговоре на ова питања компликује квалификација Савета Европе, према којој се као новинар одређује „било које физичко или правно лице које се редовно или професионално бави прикупљањем и ширењем информација за јавност путем било којег средства масовне комуникације“.²⁾

Према критеријумима којима се дефинише новинарска професија, могуће је диференцирати три нивоа партиципације у процесу креирања порука на онлајн платформама: професионално новинарство заступљено у онлајн издањима штампаних новина и уређивачки обликованим порталима; грађанско (јавно) новинарство заступљено у кориснички генерисаним садржајима изван традиционалне новинарске матрице, и записи на интернет форумима, друштвеним мрежама, самосталним електронским публикацијама попут блогова, веб-презентација и слично, који се не сматрају се производима новинарске делатности.

У Резолуцији Конференције министара Савета Европе најважнијих за медије и информационо друштво из новембра 2013.

- 1) Уобичајено се под медијима масовног комуницирања подразумевају четири медија: штампа, филм, радио и телевизија.
- 2) Cristian Möller, Andrei Richter, „Internet i novi medijski prostor“ у зборнику: *Vodič za samo-regulaciju online medija* (приредили: Adeline Hulin, Mike Stone), Ured predstavnice OSCE-a za slobodu medija, Већ, 2013, стр. 20.

године, каже се: „Сматрамо да је професионално новинарство, упоредо са уредничком независношћу, пресудно значајно за остваривање медијских циљева. Положај новинара који све више раде у неизвесним ситуацијама као слободни новинари, упоредо с појавом нових облика интернет новинарства и онога о чему се понекад говори као о ‘грађанском новинарству‘ захтева да се пронађу нови начини за унапређење етичких стандарда, а да се истовремено очувају слобода изражавања и слобода информисања, као и да се све то помири и усклади с правом на заштиту приватности.“³⁾ У овом раду су размотрена нека питања саморегулације у онлајн медијима, са циљем да се преиспита њена ефикасност у погледу заштите права и слободе изражавања новинара у сајбер простору, с једне стране, и њихових професионалних обавеза и одговорности, с друге.

2. ПРОФЕСИОНАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЈА НА МРЕЖИ

Професионално новинарство. Интернет мења све аспекте праксе медијских посленика: почев од прикупљања информација, њихове обраде употребом одговарајућих симболичких средстава, и дистрибуције односно дисеминације тако обликованих порука. Да би било могуће анализирати аспекте и домете професионалне трансформације која се одвија под утицајем нове, онлајн медијске културе, неопходно је најпре да се прецизно одреде појам и структурни елементи новинарске професије у традиционалном смислу. Који су то, дакле, диференцијални елементи професије новинара? И колико је уопште убедљив статус новинарства као професије?

Одређујући појам професије, Денис Мек Квејл је идентификовао неколико кључних елемената којим се професионалне разликују од друштвених делатности које то нису: „одређени задаци и пракса захтевају вештину и расуђивање; потребна је обука за одговарајуће вештине; ситуирана је унутар медијске институције; важе неки почетни услови за улазак у посао, његове границе и средства за саморегулацију стандарда; важи етика јавне службе;

---

3) Резолуција бр. 2: „Очување кључне улоге медија у дигиталној ери“, у зборнику: *Зборник одабраних правних инструмената Савета Европе у вези са медијима 2007–2014.* (приредила: Маја Стојановић), Савет Европе – Канцеларија у Београду, Београд, 2015, стр. 187.

прихватају се одређене дужности; постоје неки процеси (само) регулације и одговорности; одређен степен аутономије у свим наведеним ставкама проистиче из професионализма“.⁴⁾

Колико од наведених критеријума задовољава практиковање новинарске делатности? Ако се преиспита најпре један од централних – димензија професионалне аутономије, која се темељи на систематском знању или доктрини стеченим кроз дуго-трајно формално образовање и обуку, мора се признати да новинарство нема такву доктрину. У поређењу са професијом лекара, на пример, која свој статус темељи на постојању системског медицинског знања, новинарство не остварује тај степен езотеричности и затворености у тумачењу аутентичних знања.

Снажније упориште за „одбрану“ идентитета новинарске професије може се препознати у постојању скупа специфичних професионалних и етичких норми. Неки од обавезујућих кодекса у оквиру новинарског рада требало би да буду, на пример, критеријуми вредновања изван личне политичке оријентације или обавеза да се заштити поверљив извор. Када је реч о групи критеријума који обухватају питања етике јавне службе, новинарство би управо у овим вредностима могло да налази и ојачава утемељење своје професионалне делатности. Механизми саморегулације се могу третирати као *differentia specifica* у односу на бројне друге професије, разуме се, под условом да се формално и институционално организују и доследно примењују у новинарској пракси.

Један од критеријума на основу којих је могуће процењивати статус новинарске професије, јесте одговорност. У том смислу, полази се од нормативистичког приступа, по којем се медији одређују као друштвено одговорне институције. Критеријум нормативности подразумева да је новинарска делатност у знатној мери усмеравана одређеним вредностима које су по својој природи нематеријалне и неутилитаристичке (иако ни ови циљеви не морају бити искључени), међутим, они у професионалном новинарском раду морају бити подређени вишој идеји – заштити интереса јавности. Притом, нормативност подразумева пристајање новинарских професионалаца на циљеве и задатке који могу бити иманентни циљевима одређеног медијског предузећа или екстерни (прописани регулативом).⁵⁾ Као један од непосред-

4) Denis Mek Kvejl, „Uloge medija u društvu“, *Časopis za upravljanje komuniciranjem – CM, Protocol – FPN*, Beograd, br. 3/2007, стр. 7.

5) Denis Mek Kvejl, „Uloge medija u društvu“, нав. дело, стр. 6-7.

них индикатора одговорности у традиционалним медијима примењује се импресум, са подацима о носиоцима одговорности: главни уредник и издавач, адреса медијске институције, и други.

Поред наведених, као структурни елемент новинарске професије, требало би уважавати и начело професионалне самоидентификације. Она се гради око скупа вредности које се стандардизују у једној професионалној заједници а које појединац усваја и примењује као један од елемената свог идентитета.

Конечно, појам новинарске професије може се одређивати и са негативне позиције – указивањем на оно што представља супротност професионализму. Као супротност начелу професионализације у многим делатностима обично се наводи инструментализација. У медијима се она најчешће остварује кроз инструменте преминања спољних агенаса у новинарској пракси и у циљу остваривања њихових парцијалних интереса у друштвеној, економској и политичкој сфери. Инструментализација ослабљује аутентичне основе новинарске професије, и препушта друштвено високоодговорну област непрофесионалним парцијалним утилитарним циљевима и нејавним интересима.⁶⁾

Ако се сложимо да је новинарство могуће одредити као професију, доиста на крхким основама, онда забринутост увећавају појаве слабљења идентитета ове професије у информационом добу.⁷⁾ Њихови индикатори и узроци су бројни, а професионална трансформација која се одвија на Мрежи на релацији између новинарства у традиционалном смислу и тзв. грађанског новинарства прети да додатно ослаби идентитет новинарске професије.

Грађанско (јавно) новинарство. Онлајн медијска култура изнедрила је нове форме новинарске праксе који разграђују традиционалне, претежно једносмерне комуникационе обрасце. Презимајући улогу креатора медијских садржаја и дистрибуирајући их на Мрежи, припадници медијске публике све интерактивније учествују у јавном комуницирању и обликовању јавне агенде. Тако је артикулисан модел тзв. грађанског или јавног новинар-

6) Daniel C. Hallin, Paolo Mancini: *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*, Cambridge University Press, 2004.

7) Идентификовани су следећи узроци слабљења новинарске професије: дигитална инфраструктура нових медија; конкурентност и брзина произвођења и емитовања вести на различитим платформама; „универзализација“ новинарске праксе; профитни интереси на тзв. слободном медијском тржишту; притисци политичких актера; утицај ПР индустрије у обликовање медијских садржаја; ослабљен економски и социјални положај новинара; девалвиран систем медијског образовања.

ства, за који је својствена пракса коју предузимају корисници нових медија, користећи новинарске алате како би се међусобно информисали у хоризонталној комуникационој равни. Грађанско новинарство се, дакле, конституише изван домена институционалног утицаја традиционалних мас-медија, а превасходно на нивоу размене у виртуелним заједницама.

Међутим, немају сви кориснички генерисани записи на интернету одлике поуздане и релевантне новинарске презентације. С друге стране, ни многи традиционални таблоиди се не могу сматрати позитивним примерима истраживачке новинарске праксе. Стога се све чешће одбацује критеријум порекла медијског садржаја, а релевантност новинарског садржаја на Мрежи опредељује на основу других критеријума, какви су уреднички приступ садржају⁸⁾ (уређивачки обликован садржај), поштовање начела новинарске етике (нпр. заштита извора, проверљивост, итд.) и званичних професионалних кодекса. Дobar пример грађанског новинарства може бити пракса блогера који обављају уредничке послове. Као успешнији наводе се британски онлајн бренд „Huffington Post“, немачки воч блог „BildBlog“ и технолоци блог „Mashable“.

Сенку на веродостојност грађанског новинарства баца допуштена анонимност твораца онлајн садржаја, који свој идентитет неретко скривају иза псеудонима или лажних електронских трагова. Уредничка позиција је нужна у одговорно профилисаног блогосфери и она подразумева личну одговорност. Према Закону о електронским медијима РС, интернет гласило или електронско издање се одређује као „уређивачки обликована интернет страница или интернет портал“⁹⁾ а одредбе медијских закона се примењују уколико је електронско издање уписано у Регистар медијских услуга код Регулатора (РЕМ). Законским одредбама

---

8) „Уређивачки процес може укључивати кориснике (на пример, рецензије и захтеве за скидање садржаја), где се крајње одлуке доносе у складу са интерно дефинисаним процесима и према утврђеним критеријумима (реактивно ублажавање). Нови медији често прибегавају ex post ублажавању (које се често назива постублажавање) садржаја који су генерисали корисници, које на први поглед може бити неприметно. Уређивачки процеси такође могу бити аутоматизовани (на пример, у случају ex ante избора садржаја путем алгоритама или поређења садржаја са материјалом заштићеним ауторским правима).“ – Додатак Препоруци ЦМ/Рец(2011)7 „Критеријуми за идентификацију медија и смернице за степеновани и диференцирани приступ“, у зборнику: *Зборник одабраних правних инструмената Савета Европе у вези са медијима 2007–2014*. (приредила: Маја Стојановић), Савет Европе – Канцеларија у Београду, Београд, 2015, стр. 93.

9) Закон о електронским комуникацијама, *Службени гласник РС*, бр. 83/2014, чл. 4.

којима се регулише рад медија у Републици Србији не подлежу записи на интернет форумима, друштвеним мрежама, самосталним електронским публикацијама попут блогова, веб-презентација и слично – овакви садржаји не сматрају се производима новинарске делатности.

Обрнут модел интеракције на Мрежи је коришћење кориснички генерисаних онлајн садржаја у професионалном новинарском раду. Неретко професионални новинари проналазе грађу или преузимају приче које су изворно похрањене на интернету, од стране анонимних емитера порука. У савременој пракси традиционалних медија, друштвене мреже се показују као податан извор информација и вести. Проблеми настају када професионални новинари обликују вести под утицајем личних интерпретација о контроверзним темама на Мрежи, или практиковањем коментара на блоговима или друштвеним мрежама, преносећи их притом у оквиру јавне агенде с ауторитетом професионалних посленика. Тако се разграђују нормативни оквири одговорне артикулације интереса у новинарској професији.

Према неким тумачењима, појава грађанског новинарства реafirмише изворни концепт независне новинарске етике и праксе. Денис Мек Квејл сматра да јавно (грађанско) новинарство подстиче грађане да друштвене појаве интерпретирају као његови активни и одговорни чланови.¹⁰⁾ Међутим, стремећи идеалу слободне грађанске партиципације у извештавању, не треба занемаривати критеријуме квалификованости у обављању новинарске професије, као и стандарде објективности, независности, непристрасности и проверавања чињеница.

На овом нивоу грађанске партиципативности у новим медијима, испољава се својеврсна неусаглашеност: између права свих да учине јавним своја запажања и судове, и професионално артикулисаног деловања у јавној сфери. Кључна разлика је у одговорности. Професионално новинарство не би смело да изражава наклоњеност било којим интересним групама или гледиштима (чиме грађанско новинарство није ограничено). Блогер изриче свој лични став, дакле, суштинска разлика између блогера и професионалног новинара огледа се у одговорности према јавности. Новинар одређене компаније обавезан је да стриктно поштује одредбе медијских закона и упутства саморегулаторног

10) Denis McQuail, *McQuail's Mass Communication Theory*, 6th edition, Sage, London, 2010, стр. 568.

кодекса, који блогера не обавезују. Стога поштовање ових захтева представља лакмус папир у новинарској онлајн пракси, на основу којег они портали који се опредељују за поштовање кодекса и региструју у јавности јемче за своју професионалност и кредибилитет.

3. РЕГУЛАЦИЈА И САМОРЕГУЛАЦИЈА НА МРЕЖИ

Појава дигитализације, интернета и сајбер-комуницирања допринела је тренду дерегулације европских медија, који је у демократским друштвима наступио са развлашћивањем државе у домену штампаних и проширио се на електронске медије. Деретулација у медијској индустрији се одражава и позитивно и негативно на демократски капацитет европских друштава. Упоредо са дерегулаторним, од осамдесетих година прошлог века присутан је и други (наизглед контрадикторан) правац европске медијске политике: успостављање новог регулаторног оквира на целокупном европском простору.

Регулисање управљања интернетом на принципу мултилатералне сагласности отпочело је одржавањем Светског самита о информационом друштву, који је под покровитељством Уједињених нација одржан у две фазе – у Женеви (2003) и у Тунису (2005), и првог Форума о управљању интернетом¹¹, који је уследио 2006. у Атини. Резултат ових сусрета било је успостављање консензуса међу државама и међународним организацијама. Идентификована су три актера регулације интернета с једнаким правима на глобалном нивоу: владе – надлежне за потписивање међународних уговора, приватни сектор (медијске корпорације) и цивилно друштво, дакле невладин сектор који заступа интересе корисника интернета. На темељу постигнутог договора, Савет Европе је донео више препорука чије одредбе треба да буду инкорпориране у националне медијске законе.¹²

Државе кроз законодавну и извршну власт обликују услове за коришћење интернета. На пример, надлежне институције

11) Форум о управљању интернетом (The Internet Governance Forum) је основан као организација за дијалог више интересних група о јавним политикама које се тичу питања управљања интернетом: одрживости, издржљивости, сигурности, стабилности и развоја. Циљ Форума је да се повећа могућност отвореног и инклузивног дијалога и размене идеја о питањима управљања интернетом. – <http://www.intgovforum.org/cms/>.

12) Маја Стојановић (ур.), *Зборник одабраних правних инструмената Савета Европе у вези са медијима 2007–2014*, Савет Европе – Канцеларија у Београду, Београд, 2015.

државе имају ингеренције да ограниче или спрече дистрибуцију одређених садржаја, као што је дечија порнографија или подстицање говора мржње. Међутим, особеност интернета као глобалног медија који захтева целовитост и слободу измиче регулацији и још увек омогућава подручја анархичног и неуређеног статуса. Стога смањен опсег државне контроле на интернету захтева примену одређених корегулаторних механизма.

Чињеница да интернет темељно мења структуру и етику новинарства намеће питање: Како успоставити систем ефикасне и примерене саморегулације кориснички генерисаних садржаја на Мрежи (новинарских и новинарских)? Посебан проблем представљају они медијски садржаји који нису уреднички обликовани већ су кориснички генерисани и постављени на Мрежу. Пример је сатирички видео-запис под називом „Муслиманска невиност“, који је подстакао насилне протесте широм света у току септембра и октобра 2012. године, пошто је објављен на интернету, а припадници исламске вероисповести га перципирали као богохуљење.¹³⁾ Овакве појаве захтевају корегулаторни приступ: већи ангажман арбитраже медијских корпорација, док њихова друштвена одговорност мора бити усклађена са законима државе у којој се садржаји дистрибуирају путем глобалне мреже. Компанија „Гугл“ проналази решење у ограничавању приступа садржајима на доменима одређених земаља у којима државни закони то захтевају, и то као одговор на конкретне захтеве власти.¹⁴⁾

Механизми саморегулације у онлајн сфери морају узимати у обзир културолошке импликације глобалне мреже. Медијски садржаји који се у неким срединама интерпретирају као израз уметничког стваралаштва и слободе говора, у другим културама се примају са подозрењем да унификују културне хетерогености или пак повређују верска осећања. Ова врста дебате је све заступљенија у јавности. Неки корисници су изразили оштро негодовање поводом одлуке „Фејсбука“ да не скине стране које су подржавале човека који је у јулу 2012. године отворио ватру на посетиоце премијере новог филма о Бетмену у биоскопу у Колораду. „Јутјуб“ је, пак, често критикован брзог скидања видео-снимака који приказују полицијску бруталност и друге акте

13) *Gnjev muslimana zbog antiislamskog videa*, Internet, <http://balkans.aljazeera.net/blog/gnjev-muslimana-zbog-antiislamskog-vida>, 23/05/2016.

14) John D. Sutter, *YouTube restricts video access over Libyan violence*, Internet, <http://edition.cnn.com/2012/09/12/tech/web/youtube-violence-libya/index.html>, 23/05/2016.

насиља који би могли имати документарни значај. Неки од ових видеа су поново постављани после додатног прегледа, са образложењем да спорни садржаји имају документарну вредност која оправдава њихов опстанак на „Јутјубу“, уз напомену да би приказани акти кршили услове „Јутјуба“ уколико не би били вредни помена ни у новинама. Такође, основаност за објављивање неког клипа са насилним садржајем на овом каналу тражи се у његовој усаглашености са правним прописима државе у којој се садржај дистрибуира. Саморегулаторни стандарди „Јутјуба“ забрањују порнографију и афирмисање насиља и моле кориснике који аплодују видеа да поштују ауторска права. У вези са контроверзном дебатом, менаџмент „Јутјуба“ саопштава званичну политику своје куће: „Ми охрабрујемо слободу говора и бранимо свачије право да изрази непопуларну тачку гледишта. Али ми не дозвољавамо говор мржње (који напада или понижава заједнице по основу њихове националне и религијске припадности, инвалидитета, пола, годишта, статуса ветерана, и сексуалне оријентације/полног идентитета).“¹⁵⁾ Опредељење ове компаније (као и „Гугла“) је да не треба да цензурисати (уклањати) видеа широм света, већ их блокирати само у специфичним земљама где они могу узроковати насиље. „Јутјуб“ се ослања на своју публику, запослене и компјутерски програм да надзиру садржаје за које се сматра да крше услове његове употребе. Да би био уклоњен са „Јутјуба“, процедура налаже да видео најпре мора да буде означен од једног корисника сајта. Компјутер потом скенира видео-клип, па група запослених који су распоређени широм света процењују означене садржаје подземља интернета са становишта дефинисане пословне политике.

За саморегулацију садржаја на интернету значајне смернице обезбеђује документ под називом РФЦ бр. 1855¹⁶⁾, који на 20 страна формулише и описује правила која су призната као главни етички кодекс на Мрежи – тзв. мрежни бонтон, предложен и службено одобрен 1995. године. Власник свих права над РФЦ документима је глобална организација за развој интернета као отвореног и слободног сервиса „Internet Society“. У РФЦ документима су, поред етичких, дефинисани и други интернетски стандарди, ауторска права, забрана спама, историјске референце, резултати техничких експеримената, смернице за усвајање но-

---

15) Исто.

16) RFC – „Request for Comments“ (Захтев за коментар).

вих технологија и сл., тако да представља својеврсни водич за управљање интернетом. Осетљива друштвена питања се надзиру и у оквиру сарадње органа одговорних за спровођење закона и тела која оснива онлајн индустрија како би указивала на незаконите садржаје на интернету (нпр. британска невладина организација „Internet Watch Foundation“).

4. ИНСТРУМЕНТИ САМОРЕГУЛАЦИЈЕ НА МРЕЖИ

Основни принципи саморегулације за европске медије саопштени су у документу Препорука 1848 (2008): „Индикатори за медије у демократији Савета Европе“. У документу се препоручује примена система саморегулисања медија, „укључујући право на одговор и исправку или добровољно извињење новинара. Медији треба да оснују своја сопствена регулаторна тела, као што су комисије за жалбе или омбудсмани, а одлуке ових тела требало би да се спроводе. Ове мере треба да буду законски признате од стране судова.“¹⁷⁾ Принципи саморегулације свих који раде у области информисања на онлајн платформама не разликују се од етичких кодекса и процедура који су прописани за рад традиционалних медија, једино је њихова примењивост фокусирана на онлајн сферу. Европски суд за људска права не разликује новинарство на интернету од традиционалних медија у погледу примене члана 10 Европске конвенције.

Медијска саморегулација утемељена је превасходно у етичким правилима струке. О свим питањима саморегулације одлучују медијски професионалци, одређујући опсег својих надлежности, дефинишући етичке кодексе и механизме за спровођење поштовања кодекса: саморегулаторна тела, њихове инструменте, процедуре и казнене мере.

Зашто потенцијал за унапређивање новинарске професије и квалитета медија препознајемо у перманентној и доследној примени саморегулаторних мера?

Етички кодекс. Доношењем обавезујућег етичког кодекса и његовом применом, медији јемче свој део одговорности за демократски конституисану јавност. Основу за савремене националне етичке кодексе представља Минхенска декларација о правима и

17) Чланови 8.25 и 8.26. „Индикатори за медије у демократији“, Препорука Савета Европе бр. 1848 (2008).

дужностима новинара, усвојена 1971. године од стране представника новинарских удружења земаља чланица Европске економске заједнице. У савремено доба, новинарски кодекси, начела и правила, различити су по садржини, систематици и формулацијски, али углавном третирају исте групе питања: истинитост извештавања, новинарска пажња, одговорност, чување извора, независност и интегритет новинара, унутрашња слобода, права других којих се информације тичу, посебно приватност и недискриминација.¹⁸⁾

Аутономни новинарски кодекс је документ којим се кодификују професионални стандарди, чине доступним и транспарентним основе за професионалну одговорност и на основу њега се просуђује квалитет новинарског рада. Етички кодекс тако легитимизује професију новинара и одваја га од његових приватних улога и личних афинитета. Као што адвокат мора да приступи одбрани оптуженог по службеној дужности или лекар не може да бира коме ће да укаже здравствену помоћ, тако ни новинару није дозвољен избор да ли ће о одређеном догађају да извештава објективно или пристрасно. У приватном окружењу појединац може да буде и неморалан, али он истовремено на професионалном плану може да буде одличан новинар, и обрнуто. На пример, иако тај поступак може да буде у супротности са личним афинитетима новинара или његовим моралним осећањем, понекад је, ради праћења неких садржаја, потребно да новинар „лајкује“ и прати одређену страну на некој друштвеној мрежи. Кодекс је, због тога, неопходан ради разграничавања личне и професионалне етике, као и ради њене транспарентности. Кодификована и позната правила струке превенирају настанак конфликтних ситуација, а на основу њих публика процењује кредибилитет одређеног медија или новинара.

У условима медијске партиципације који замагљују границе између професионалног и грађанског новинарства, медијске компаније формулишу детаљна писана упутства која регулишу поступке новинара на социјалним мрежама и интернету.¹⁹⁾ Који су најважнији етички стандарди новинарства у дигиталном добу, предвиђени овим кодексима? Као примарно императивно начело наводи се поштовање истине. Овај критеријум апострофира се

18) Владимир Водинелић, Саша Гајин, „Кодекс новинарске струке, Модел“, *Херетикус* 2006/1-2, Центар за унапређивање правних студија, Београд, 2006.

19) Огледни примери етичких кодекса су: „BBC Producer’s Guide“, „Code of the Conduct for the News and Editorial Departments New York Times“, затим етички водичи Associated Press Media Editors: „Statement of Ethical Principles“ и „Policies for Employees of the News Departments of The Wall Street Journal“.

као основна вредносна и морална обавеза новинарске професије. Захтев са једнаком вредносном оријентацијом јесте слобода новинарског деловања. У нормативном смислу, принцип слободе подразумева одговорност и ограничења са становишта права и морала, тако да се као истакнута начела новинарске професије наводе: етичност у информисању, веродостојност, објективност и непристрасност. Кодекси наглашавају значај поштовања људске личности и неповредивости права на приватност и људско достојанство. У дигиталном окружењу, кодекси новинаре посебно обавезују када је у питању провера информација, имајући у виду повишени ниво анонимности извора на интернету. Посебне мере су прописане за поштовање ауторских права и борбу против плагијата у онлајн новинарству.

Саморегулаторна тела. Европска медијска политика подстиче проширивање ингеренција медијских саморегулаторних тела на рад новинара у онлајн окружењу, што се правно верификује у оквиру њихових статута. Савети за штампу и сајбер омбудсмани делују као медијатори између интереса појединца или институција и редакција онлајн медија. У земљама чланицама Савета Европе, савети за штампу имају различите надлежности. У појединим државама надлежност се преноси аутоматски на све врсте онлајн садржаја, али то није правило; у већини медијских система проширење надлежности Савета за штампу подразумева захтев за чланство у Савету упућен од стране одређеног онлајн медија. Тако, у зависности од медијске политике, већа за штампу: могу надзирати медије без обзира на њихову добровољну придруженост систему; могу проширити надлежност на оне медије који постоје само онлајн (самостална електронска издања), и на онлајн издања традиционалних медија (укључујући аудио и видео записе који се објављују на њиховим страницама). Главни критеријум на основу којег се процењује надлежност већа за штампу јесте да ли се ради о уреднички обликованом материјалу. Нека већа се баве садржајем блога, на пример, уколико је он доступан путем онлајн медија и ако га је уредништво пре објављивања обрадило.

Да би Веће за штампу прихватило жалбе на одређени онлајн садржај, није релевантно његово порекло, већ да ли је у дотичној држави регистрована страница која пружа хостинг том садржају. Жалба се усмерава према страници која је прва објавила уреднички садржај, а медиј који преузима одређени садржај (текст, фотографија, аудио-визуелни запис и др.) има обавезу

да наведе назив сајта с којег он потиче. Већина поступака пред већима за штампу води се у вези са жалбама поводом нетачних навода, кршења приватности, ауторских права и оптужбама за плагијат у онлајн сфери. Последњих година се увећава број жалби поводом новинарског коришћења приватног материјала објављеног на друштвеним мрежама.

Као и када су штампане новине у питању, санкције које изричу већа за штампу ограничене су на моралну критику. Медиј који је начинио преступ обавезан је да објави критику и свој одговор – исправку или извињење, при чему савети за штампу различитим средствима настоје да обезбеде онлајн видљивост исправке или извињења на интернету. Поред званичног веб-сајта Савета, неретко се користе друштвене мреже за дисеминацију његових решења.²⁰⁾

5. ЗАКЉУЧАК

Сам по себи, интернет не гарантује објективно и истинито информисање. Свако ко креира медијски садржај располаже делом јавне друштвене моћи и стога мора да буде подвргнут јавној контроли и критици, која треба да се темељи на изворним вредностима слободе и истине. Стога је неопходно разграничавати медије помоћу којих грађанин остварује своје право на слободно изражавање и информисање, и манипулативну употребу медија која подстиче појединца да оствари оно што је пожељно по оцени нејавног – приватног, корпорацијског, владиног или интереса одређених група. Надвладавањем парцијалних интереса над јавним, централне вредности професионалног новинарства се маргинализују, а његов идентитет се разграђује.

Становиште Савета Европе и медијске политике Европске уније је да је неопходно да државе, приватни сектор и цивилно друштво остварују интензивну сарадњу и партнерство, у циљу потпунијег остваривања права и слобода појединаца у новом информационом и комуникационом окружењу. Овде се посебно наглашава успостављање правичне равнотеже између права на 1) слободу изражавања и информисања и 2) заштиту приватног живота, очување људског достојанства и права других. Савет Европе

---

20) Adeline Hulin, Jeffrey Dvorkin, „Mehanizmi za samoregulaciju medija u online svijetu“, у зборнику: *Vodič za samoregulaciju online medija* (приредили: Adeline Hulin, Mike Stone), Ured predstavnice OSCE-a za slobodu medija, Beč, 2013, стр. 99.

у бројним документима подвлачи потребу да право на слободу изражавања буде подвргнуто формалностима, условима и ограничењима како би се обезбедила та сразмерност.

Одговорност за остваривање наведених права пада на све идентификоване актере који арбитражују у овом процесу, узимајући у обзир њихове специфичне улоге и одговорности. Одговорност новинара за сопствени положај такође се не сме заобилазити. Анализа спроведена на темељу актуелних теоријских и практичних сазнања упућује на аргументован закључак: саморегулаторни механизми могу да имају фундаменталну улогу у оснаживању идентитета новинарске професије. Полазећи од нормативног карактера друштвене одговорности медија, унапређивање саморегулације у онлајн медијима захтева: перманентно прилагођавање етичког кодекса новим смерницама које су примерене променљивом информационом окружењу; доследно примењивање кодекса у пракси, и јачање надлежности и одговорности независних регулаторних тела и професионалних удружења. Поред одговорнијег и доследнијег партиципирања актера који учествују у процесу саморегулације, за унапређивање аутономије и кредибилитета новинарске професије, према Пјеру Бурдијеу, од значаја би било и чешће одржавање јавних полемика, објективна социолошка анализа и снажнија унутрашња критика.²¹⁾ Данас се такве критике у оквиру „еснафа“ обично интерпретирају неповољно, као повређивање новинарске солидарности или слободе медија.

ЛИТЕРАТУРА

- Бурдије Пјер, *Нарцисово огледало: расправа о телевизијском новинарству*, Клио, Београд, 2000.
- Водинелић Владимир, Гајин Саша, „Кодекс новинарске струке, Модел“, *Херетикус* 2006/1-2, Центар за унапређивање правних студија, Београд, 2006, стр. 143-152.
- Додатак Препоруци ЦМ/Рец(2011)7 „Критеријуми за идентификацију медија и смернице за степеновани и диференцирани приступ“, у зборнику: *Зборник одабраних правних инструмената Савета Европе у вези са медијима 2007–2014*. (приредила: Маја Стојановић), Савет Европе – Канцеларија у Београду, Београд, 2015, стр. 87-116.

---

21) Пјер Бурдије, *Нарцисово огледало: расправа о телевизијском новинарству*, Клио, Београд, 2000, стр. 46.

- Закон о електронским комуникацијама, *Службени гласник РС*, бр. 83/2014.
- Индикатори за медије у демократији, *Препорука Савета Европе бр. 1848* (2008).
- Резолуција бр. 2: „Очување кључне улоге медија у дигиталној ери“, у зборнику: *Зборник одабраних правних инструмената Савета Европе у вези са медијима 2007–2014*. (приредила: Маја Стојановић), Савет Европе – Канцеларија у Београду, Београд, 2015, стр. 186-187.
- Gnjev muslimana zbog antiislamskog videa*, Internet, <http://balkans.aljazeera.net/blog/gnjev-muslimana-zbog-antiislamskog-videa>, 23/05/2016.
- Hallin C. Daniel, Mancini Paolo, *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*, Cambridge University Press, 2004.
- Hulin Adeline, Dvorkin Jeffrey, „Mehanizmi za samoregulaciju mediija u online svijetu“, у зборнику: *Vodič za samoregulaciju online mediija* (приредили: Adeline Hulin, Mike Stone), Уред представнице OSCE-a за слободу медија, Већ, 2013, стр. 77-105.
- McQuail Denis, *McQuail's Mass Communication Theory*, 6th edition, Sage, London, 2010.
- Mek Kvejl Denis, „Uloge mediija u društvu“, *Časopis za upravljanje komuniciranjem – CM*, Protocol – FPN, Београд, 3/2007, стр. 5-16.
- Möller Cristian, Richter Andrei, „Internet i novi medijski prostor“ у зборнику: *Vodič za samoregulaciju online mediija* (приредили: Adeline Hulin, Mike Stone), Уред представнице OSCE-a за слободу медија, Већ, 2013, стр. 8-43.
- Sutter D. John, *YouTube restricts video access over Libyan violence*, Internet, <http://edition.cnn.com/2012/09/12/tech/web/youtube-violence-libya/index.html>, 23/05/2016.
- The Internet Governance Forum*, <http://www.intgovforum.org/cms/>.

Irina Milutinovic

THE PROBLEM OF MEDIA POLICY: SELF-REGULATION AS CHALLENGE OF JOURNALISM PROFESSION ON THE NET

Resume

Internet changes the structure and ethics of journalism. The subject of the paper is application of self-regulatory instruments in online journalism. The basics of professional journalism identity are reviewed and key tendencies of professional transformation under the digital media influence are identified. The aim of the paper is to examine potential of self-regulatory mechanisms in the strengthening of professional journalism identity.

There are the numerous of indicators and causes of weakening of the journalistic profession identity in the Information Age. Professional transformation that takes place on the Web in the relation between journalism in the traditional sense and the so-called citizen journalism threatens to further weaken the identity of the journalistic profession. Specific professional and ethical standards and mechanisms of self-regulation can be treated as a lever to “defend” the identity of the journalistic profession, provided that they are formally and institutionally organized and consistently applied in journalistic practice.

We have identified three actors for regulation of the Internet on a global level: governments, the private sector (media corporations) and civil society. According to recommendations of the EU media policy, it is necessary for all identified actors to realize intensive cooperation and partnership in order to achieve a fair balance between the right to 1) freedom of expression and information, and 2) the protection of private life, human dignity and rights of others.

We conclude that self-regulation improvement in online media requires: 1) adjustment of ethical codes by new guidelines suitable to changeable informational environment; 2) their consequent application in practice; 3) strenghtening the competences and responsibilities of independent regulatory bodies and professional organizations.

Keywords: professional journalism, public journalism, Internet, self-regulation

---

* Овај рад је примљен 12.07.2016. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 12.08.2016. године.